

**Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın)
Xocalı soyqırımının 19-cu ildönümü ilə əlaqədar**

B Ə Y A N A T I

Bəşər tarixinin ən qanlı səhifələrindən olan Xocalı soyqırımından 19 il ötür. Bu dəhşətli hadisənin növbəti ildönümü günlərində faciəni törədənlerin məkrli xislətini bir daha açıb göstərmək, erməni vandalizmini, Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinin tərkib hissəsini təşkil edən, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinin, uzun illərdən bəri insan hüquq və azadlıqlarının kütləvi şəkildə kobudcasına pozulması ilə nəticələnən Xocalı faciəsi erməni millətçilərinin və onların havadarlarının apardığı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin daha bir müdhiş nümunəsidir.

Törətdikləri cinayətlərə görə beynəlxalq səviyyədə heç bir sanksiyaya məruz qalmayan Ermənistan Respublikası öz çirkin əməlləri ilə kifayətlənməyərək, daha da azğınlaşmışdır. 1988-ci ilin fevralından bu işğalçı dövlətin Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi çağırışlarına keçmiş sovet rəhbərliyinin heç bir siyasi qiymət verməməsi nəticəsində Dağlıq Qarabağ və ətraf yeddi rayon daxil olmaqla Azərbaycanın əzəli torpaqlarının 20 faizi zəbt edilmişdir. 20 mindən çox soydaşımız həlak olmuş, 50 mindən artıq adam yaralanmış, əlil və şikəst olmuş, bir çox Azərbaycan hərbiçisi əsir düşmüş, dinc əhali girov götürülmüş, bir milyon həmvətənimiz öz yurdunda ağır qaçqın və məcburi köçkün həyatı yaşamaqdadır.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xocalı şəhərində erməni silahlı birləşmələrinin keçmiş sovet ordusunun Xankəndindəki 366-cı motoatıcı alayı ilə birgə törətdiyi cinayət istər Qarabağ müharibəsi, istərsə də dünya müharibələri tarixində dəhşətli nəticələrinə görə analoqu olmayan hadisələrdəndir. Şəxsi heyətdə erməni zabitlərin də olduğu bu alayın çoxsaylı ağır texnikası, üç istiqamətdə şəhərə yeridilmiş, “Alazan” tipli hərbi qurğular yaşayış evləri və şəhərin sosial infrastrukturunu dağıtmış və yandırmışdır. Dinc əhaliyə şəhərdən çıxmaq üçün dəhliz belə verməyən cinayətkarlar vahimə içərisində şəhəri tərk etmək məcburiyyətində qalan soydaşlarımızı amansızcasına qətlə yetirmişlər.

Qadınlar, qocalar, əlillər, uşaqlar xüsusi amansızlıqla öldürülmüş, soyqırımı törədənlər Xocalı sakinlərini misli görünməmiş qəddarlıqla diri-diri yandırmış, başlarının dərisini soymuş, gözlərini çıxarmışlar. Erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri Xocalı soyqırımı adları bəlli olan 613 nəfərin, o cümlədən 106 qadının, 63 azyaşlı uşağın, 70 qocanın həyatına son qoymuş, 487 nəfər şikəst olmuş, 1275 dinc sakin əsir götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüşdür. Bu soyqırımı aktı nəticəsində bəzi ailələr bütünlüklə məhv edilmiş, mülki əhali görünməmiş vəhşiliklə qətlə yetirilmiş, əsir götürülənlərə amansız işgəncələr verilmişdir. Bu zaman soydaşlarımızın əsas insan hüquqları, ən başlıcası isə təməl hüquq olan yaşamaq hüququ kütləvi şəkildə, kobudcasına pozulmuşdur.

Bu kütləvi insan qırğını erməni qəsbkarlarının Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, suverenliyini, ərazi bütövlüyünü hədəfə almış məqsədyönlü siyasətinin yeni bir mərhələsi kimi, ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində oxşarı olmayan vəhşilik kimi dəyərləndirilməlidir.

Belə ki, beynəlxalq hüquqa görə, genosid sülh və bəşəriyyət əleyhinə yönələn əməldir və ən ağır beynəlxalq cinayətlərdən biri hesab olunur. BMT Baş Məclisinin 1946-cı il 11 dekabr tarixli 96 (I) sayılı qətnaməsində qeyd olunur ki, genosid, insan qruplarının yaşamaq hüququnu tanımamaqla insan məniyyətini təhqir edir, bəşəriyyəti insanlar tərəfindən yaradılan maddi və mənəvi dayaqlardan məhrum edir. Belə bədnam əməllər BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə tamamilə ziddir.

BMT Baş Məclisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş və 1951-ci ildə qüvvəyə minən Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında

Konvensiyada genosid cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunmuşdur. Konvensiyaya qoşulan dövlətlər sülh, yaxud müharibə dövründə törədilməsindən asılı olmayaraq, genosidin beynəlxalq hüquq normalarını pozan cinayət olduğunu təsdiq edərək, onun qarşısının alınması və səbəbkarlarının cəzalandırılması üçün tədbirlər görməyi öhdələrinə götürmüşlər.

Xocalı soyqırımını zamanı yol verilmiş cinayət əməllərinin qabaqcadan düşünülmüş qaydada, milli əlamətinə görə insanların tamamilə və ya qismən məhv edilməsi niyyəti ilə törədilməsi beynəlxalq və dövlətdaxili hüquqa əsasən məhz genosid olduğunu sübut edir. Həmin vəhşilik və vandalizm aktı insanlığa qarşı törədilən qatı cinayət kimi öz layiqli qiymətini almalıdır.

Eyni zamanda Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü zamanı adı çəkilən Konvensiyada təsbit olunmuş genosid cinayətinin əsasını təşkil edən bütün mənfur əməllər tətbiq olunmuşdur. Bu işğalçı ölkənin yürütdüyü soyqırımını siyasəti uzun illərdir ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verir. Halbuki beynəlxalq hüququn ümumtənzim olmuş normalarına görə, dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmət edilməlidir, ərazi bütövlüyünün və suverenliyin pozulması yolverilməzdir.

Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya və digər müvafiq beynəlxalq hüquqi aktlar Xocalı faciəsinin soyqırımını kimi tanınmasına hüquqi əsas verir.

İşğal edilmiş Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlar Azərbaycan ərazisinin ayrılmaz tərkib hissəsidir, bunu beynəlxalq hüquq, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum 822, 853, 874 və 884 sayılı Qətnamələri, BMT Baş Məclisinin “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı 14 mart 2008-ci il tarixli Qətnaməsi, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Azərbaycan ərazilərinin erməni hərbi qüvvələri tərəfindən işğal edildiyini və Dağlıq Qarabağ regionunun separatçı qüvvələr tərəfindən idarə olunmasını təsdiq edən 1416 sayılı qətnaməsi və 1690 sayılı tövsiyəsi bir daha sübut edir.

Qeyd olunmalıdır ki, erməni tərəfi zəbt olunmuş Qarabağ ərazilərini azad etmədiklərini əsasən, xalqların öz müqəddəratını təyinetmə prinsipi ilə əlaqələndirməyə cəhd göstərir. Bu, beynəlxalq hüququn ümumtənzim olmuş prinsipi olmaqla, bir sıra beynəlxalq hüquqi sənədlərdə, o cümlədən BMT Nizamnaməsində, Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında 1966-cı il Beynəlxalq Paktında və İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktı, Helsinki Yekun Aktında, habelə BMT Beynəlxalq Məhkəməsinin bir sıra qərarlarında öz əksini tapmışdır.

Bütün tərəqqipərvər bəşəriyyətin, xalqların sülhə, əmin-amanlığa, inkişafa can atdığı hazırkı dövrdə Ermənistan dövləti, təəssüf ki, bu gün də etnik təmizləmə, terror, zorakılıq siyasəti yürüdür, bununla da bütövlükdə Cənubi Qafqazda, Avropa məkanında sülhyaratma və sabitlik proseslərinə mənfəəti təsir göstərir.

Azərbaycan tərəfi bu münaqişənin sülh yolu ilə həllinə daim səy göstərir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Xocalı soyqırımının əsl mahiyyətini açıqlamış, 1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına hüquqi-siyasi qiymət vermişdir.

Beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən Avropa Şurasında bu qurumun 10 ildən artıq bir müddətdə bərabərhüquqlu üzvü olan ölkəmizin nüfuzu artmaqdadır.

Prezident İlham Əliyev hələ AŞPA-da Azərbaycanın nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi, Ermənistanın işğalçılıq mövqeyini konkret faktlarla daim diqqətə çatdırması nəticəsində ilk dəfə olaraq, təcavüzkar tərəf kimi Ermənistanın Dağlıq Qarabağı və respublikamızın daha 7 ətraf rayonunu işğal altında saxlaması faktı bu qurumun rəsmi sənədlərində öz əksini tapmışdır. AŞPA-da qəbul olunmuş 1416 sayılı qətnamədə Avropanın bütün ölkələrini əhatə edən bu qurum tərəfindən Ermənistan işğalçı dövlət kimi tanınmışdır. Bu sənəddə birmənalı olaraq, Ermənistandan öz hərbi qüvvələrini işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərindən çıxarması, bir milyon azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünün öz doğma torpaqlarına qayıtmasına imkan yaratması tələb olunmuşdur. Təəssüf ki, adıçəkilən qətnamənin icrasında heç bir irəliləyiş yoxdur, Ermənistan tərəfi qarşısına qoyulmuş tələbləri həyata keçirmir.

Həmin qətnamənin icrasına nəzarət məqsədi ilə vaxtilə yaradılmış, sonradan fəaliyyətini dayandıran alt komitənin işinin yenidən bərpa olunması ilə bağlı bu günlərdə AŞPA-nın Bürosu qərar qəbul etmiş, alt komitənin yeni sədri seçilmişdir və bu məsul şəxs AŞPA qarşısında hesabat

verəcəkdir. Ümidvarıq ki, bu komitənin öz fəaliyyətini davam etdirməsi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə və bu münaqişə, o cümlədən Xocalı soyqırımı ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasına kömək edəcəkdir.

Hazırda Xocalı soyqırımı dünyanın bir sıra dövlətlərinin parlamentlərində müzakirəyə çıxarılır, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Ermənistan təcavüzkar dövlət kimi tanınır, işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərinin geri qaytarılması, ərazi bütövlüyünün bərpa olunması tələb olunur. Avropa Parlamentində “Azərbaycanda məcburi köçkünlər: Dağlıq Qarabağdan – Xocalıdan Bakıya” mövzusunda tədbir keçirilmişdir. Sərhədsiz İnsan Hüquqları Təşkilatının nümayəndə heyəti Azərbaycana səfəri çərçivəsində Xocalıdan olan qaçqınların vəziyyəti, onların üzləşdiyi humanitar problemlər barədə hesabat hazırlamışdır.

Azərbaycanın müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərən diaspor qurumları daha sıx təşkilatlanaraq, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl mahiyyəti, xalqımıza qarşı törədilmiş silsilə terror aktları, həmçinin Xocalı faciəsi ilə bağlı həqiqətlər barədə dünya ictimaiyyətinin doğru-düzgün məlumatlandırılması məqsədilə kütləvi aksiyalar, anım mərasimləri keçirirlər.

Xocalı qətliamının 19-cu ildönümü ilə əlaqədar olaraq, bu il fevralın 18-26-da Azərbaycan-Amerika Şurası və Toronto Universitetinin təşkilatçılığı ilə Şimali Amerikada Xocalı Anım Həftəsi, San-Fransisko, Vaşinqton və Nyu-York şəhərlərində Xocalı faciəsi mövzusunda dəyirmi masalar, debatlar, xatirə konfransları təşkil olunacaqdır.

İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) Gənclər Forumunun təşəbbüsü ilə hələ 2008-ci ildə irəli sürülmüş “Xocalıya ədalət!” kampaniyası hazırda 30-dan artıq ölkədə minlərlə könüllünün iştirakı ilə davam etdirilir və bu hərəkətin məramı beynəlxalq ictimaiyyəti qanlı faciə ilə bağlı məlumatlandırmaq, həmin soyqırımı siyasi-hüquqi qiymət verilməsini təmin etməkdir. Qeyd olunmalıdır ki, İKT-yə üzv dövlətlərin Parlament Assambleyasının ötən il Uqandada keçirilmiş VI sessiyasının qəbul etdiyi xüsusi Qətnamədə Xocalı faciəsi insanlığa qarşı cinayət kimi qiymətləndirilmişdir.

2011-ci ildə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Litvanın Xarici İşlər naziri Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini, həlli uzadılmış münaqişələrin, o cümlədən Dağlıq Qarabağ probleminin nizamlanmasının rəhbərliyi etdiyi qurumun əsas prioritetlərindən biri olduğunu, bu problemin həlli üçün səylər göstəriləcəyini vurğulamışdır. Lakin ATƏT-in Minsk qrupunun münaqişənin sülh yolu ilə həlli istiqamətində vasitəçi kimi uzun illik fəaliyyəti hələlik bir nəticə verməmişdir və həmin qurum bununla bağlı haqlı tənqidlərə məruz qalır.

Qarabağ üzrə tanınmış britaniyalı ekspert, ABŞ-ın Karneqi Fondunun “The National Interest” jurnalında Xocalı qətliamının ildönümü ilə bağlı dərc olunmuş məqalədə Xocalıda dəhşətli qətlam törədilməsində Ermənistanın indiki rəhbərlərinin də iştirakı olduğu, faciə qurbanlarının yad edilmək və ədalətə nail olmaq haqlarının olduğu qeyd edilmişdir.

Artıq dünya ictimaiyyəti qəbul edir ki, Azərbaycan tərəfi haqlıdır, onun ərazisi işğal olunub, Azərbaycana məxsus olan Dağlıq Qarabağ güc yolu ilə onun nəzarətindən çıxarılıb və ərazi bütövlüyünün bərpasını dəstəkləyir.

İnsan hüquqlarının kütləvi və kobud şəkildə pozulması ilə nəticələnmiş Xocalı soyqırımına hələ də beynəlxalq miqyasda hüquqi qiymət verilməməsi, terrorçu əməllərə qarşı qəti tədbirlər görülməməsi hiddət və təəssüf hissi doğurur.

Beynəlxalq təşkilatların məlum münaqişənin həllinə yönəlmiş səyləri ikili standartlara yol vermədən, beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinə tam uyğun həyata keçirilməli, Ermənistan dövlətinə qarşı səlahiyyətli beynəlxalq qurumlar tərəfindən sanksiyalar tətbiq edilməlidir. Bu işğalçı dövlət ərazi iddialarından əl çəkərək, münaqişə ilə bağlı qəbul edilmiş beynəlxalq sənədlərin müddəalarını yerinə yetirməli, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tam bərpa olunmalı, azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqları bərpa edilərək onlar öz doğma yurdlarına qayıtmalı, əsir və girovlar azad olunmalıdır.

Elmira Süleymanova
Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil
(Ombudsman)

24 fevral 2011-ci il

Bəyanat BMT-nin Baş Katibinə, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarına, Avropa Komissiyasına, Avropa Şurasına, ATƏT-ə, Beynəlxalq və Avropa Ombudsmanlar İnstitutlarına, Asiya Ombudsmanlar Assosiasiyasına, Beynəlxalq Sülh Bürosuna, Universal Sülh Federasiyasına, müxtəlif ölkələrin ombudsmanlarına, Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki və xarici ölkələrin respublikamızdakı səfirliklərinə, Azərbaycanın diaspor təşkilatlarına ünvanlanmışdır.